

Dissertatio inauguralis medica de scrophulosi ... / submittit Ferd. Matavovszky = A' görvélykór annak lényege fölosztása es gyógymódja a' Pesti Gyermekkórházban tett tapasztalatok után orvos doctorrá avattatásakor ; írta Matavovszky Ferdinánd.

Contributors

Matavovszky, Ferdinánd.
Royal College of Surgeons of England

Publication/Creation

Budae : Typis Joannis Gyurián et Martini Bagó, [1844]

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/rw6fs8mw>

Provider

Royal College of Surgeons

License and attribution

This material has been provided by This material has been provided by The Royal College of Surgeons of England. The original may be consulted at The Royal College of Surgeons of England. where the originals may be consulted. This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

27

DISSERTATIO
INAUGURALIS MEDICA
DE
SCROPHULOSI

QUAM
CONSENSU ET AUCTORITATE
MAGNIFICI D.
PRAESIDIS ET DIRECTORIS
SPECTABILIS
DOMINI DECANI,
NEC NON
CLARISSIMORUM AC CELEBERRIMORUM
D. D. PROFESSORUM
INCLYT. FACULTATIS MEDICAE

PRO
DOCTORATUS MEDICINAE LAUREA OBTINENDA,
IN REGIA SCIENT. UNIVERSITATE PESTIENSI,
PUBLICAE DISQUISITIONI

SUBMITTIT
FERD. MATAVOVSKY,

Theses adnexae publice defendentur in Palatio Universitatis
minore die 1844.

BUDAE,
typis Joannis Gyurián et Martini Bagó.

Digitized by the Internet Archive
in 2015

A'

GÖRVÉLYKÓR

ANNAK LÉNYEGE

FÖLOSZTÁSA ÉS GYÓGYMÓDJA

A' PESTI

GYERMEKKÓRHÁZBAN TETT TAPASZTALATOK

UTÁN

ORVOS DOCTORRÁ

AVATTATÁSAKOR.

ÍRTA

MATAVOVSZKY FERDINÁND.

BUDÁN,

Nyomatott Gyurián és Bagó betűível 1844.

GÖRVELYKÖR

ANNALÉK LEVÉLE

FÖLÖSZTÁSA ÉS GYÖGYMÖDIA

A. PESTI

GYERMEKKÖRNYEZETI TETTAPASZTALÓ

OLAJ

DR. VOS DOCTORIA

AVATTATÁSOK

IRTA

NYITÁNYOSZÁLYI EMBREKÉRE

NYUDÁN

NYITÁNYOSZÁLYI EMBREKÉRE 1844.

NAGYSÁGOS
STÁHLY IGNÁCZ

URNÁK,
Ő CS. KIR. FÖLSÉGE 'S A' N. M. M. KIR. HELYTARTÓ
TANÁCS TANÁCSOSÁNAK,
MAGYÁR ORSZÁG FŐORVOSÁNAK,
A' M. KIR. EGYETEMNÉL AZ ORVOSIKAR ELNÖKÉ-
NEK, 'S AZ ORVOS-SEBÉSZI TANULMÁNYOK IGAZ-
GATÓJÁNAK, A' GYÓGYTAN, SEBÉSZET, SZABAD-
MŰVÉSZET, 'S BÖLCSÉSZET DOCTORÁNAK,
A' MAGYAR ACADEMIA 'S A' BUDAPESTI
KIR. ORVOSEGYESÜLET TISZTELETI,
A' ÉÉCSI CS. KIR. ORVOSEGYESÜLET
LEVELEZŐ, A' PESTI BÖLCSÉSZI-
KAR RENDES TAGJÁNAK 'sa't,

**A' HAZA, EMBERISÉG 'S TUDOMÁNY ÜGYÉBEN
FÁRADHATLAN BUZGALMU FÉRFIUNAK,
MINDEN SZÉP, JÓ, ÉS NAGY LELKES ELŐMOZDÍTÓJÁNAK
A' MAGYAR ORVOSIREND DISZÉNEK
LEGMÉLYEBB TISZTELETE JELEÜL**

A' SZERZŐ.

A' görvélykór

annak lényege, osztályozása és gyógymódja,
a' pesti gyermekkórházban általam tett
tapasztalatok után.

A' pesti gyermekkórházban számos illy kórok vonák magokra figyelmemet, mellyeket egymással összevetve úgy találtam, hogy azok természete, fölosztása és gyógyítása az alább következő nézetek szerint eddigelé legjobban történendhetik, habár nem egész tökéleteseknek 's annyira kimerítetteknek tetszettek is azok, hogy későbbi orvosi tapasztalatok e' fölosztást és rendszert nem tökéletesíthetnék még sokkal nagyobb mértékben.

A' *yörvélykór* nevezet közönségesen igen felületesen és határozatlanul használtatik olly üdült nedvkórok kifejezésére, mellyek számtalan alakmódosulatokban 's különböző egyéniségekben jelenkeznek: úgy hogy helyette csaknem szintűgy használhatnók az „üdült korcsvegy“ (dyscrasia) nevezetet. Mert százféle alakban, különféle testalkatú és vérmérsékményű egyénekben nyilvánuló, és többnyire üdült folyamú rendellenes nedvlerakodást, melly a' bőrmirigyeket, szemet, agyat, belrészeket szokta megtámadni, kiütéseket, gyuladásokat, fekélyesedéseket, genyedéseket 'sa't. mint az életműséget rendes működésében hátráltató vagy

sokszor lerontó folyamokat hoz létre, az orvosok görvélykórnak nevezik, pedig mint látók, azon számtalan módosulatokhoz elhatározott biztos alapon nyugvó kórismeit eszmét teljességgel nem köthetünk, 's a' számtalan kórjelek ugyanannyi kórképét tüntetvénfől az orvos gondolatában, eből csupán osztályozatlan zürzavara keletkezik a' betegségeknek. — Az orvosok *érzékeny, tompa és ingerlékeny* görvélykórokat (*Scrophula sensibilis, torpida és irritabilis*) szoktak megkülönböztetni, — de figyelmezzünk csak elfogulatlanul 's a' dolog mélyébe hatva, azon különbségekre, mellyek feltűnnek az egyéniségek 's a' kifejlő kóralakok közt: meglátandjuk, mennyire csalatkoztunk, ha kórörménket a' fölebbi fölületes ingékony osztályzátra akarjuk építeni; biztos kór ismérleti alap nélkül pedig mi sikerét sem ígérhetjük gyógyításunknak, csak sötétben fogunk tapogatózni, minthogy biztos gyógyjavallataink hiányzanak. Sokszor történik, hogy ugyanazon egy kórt más alakban látván az orvos előfordulni, egészen különmemű, másféle ellenséget, másnemű leküzdendő kórt képzel abban, vagy különféle kóresetekben, ha azok csak nem egyenlő kórjelek szerint nyilvánulnak, azt gondolja az orvos, hogy ugyanazon kór ellen kell gyógymódját alkalmaznia. Ezen szempontból ítélni lehetjük meg azon vitát is, melly az orvosok közt létezik, midőn egyik rész gümőkórt (*tuberculosis*) a' görvélykórral ugyanazonosnak, legalább alfajnak, másik rész pedig emetől egészen különálló betegségnek tartja.

Kétes tehát sok részben a' görvélykórösme, szinte ilyennek kell a' görvélyes betegségek gyógyításának lennie. Engedje az ég, hogy valahára tisztább mezőre juthassunk. Hogy eddig e' nemében a' kórgyógytannak nagyobb előmenetelt nem tehattunk, oka az orvosi nyomos, biztos tapasztalatok, vagy tapasztalati kísérletek hiánya. Az orvosok hogy külön gyógyszert (*specificum*) találhassanak e' kór ellen, számtalan szereket használtak egyre másra, nem sokat hajtottak a' tiszta tapasztalatokra, hanem összetett 's ugyan-

azon időben használt kül és bel gyógyszerek, minden ártalmas befolyástól óvó bánásmód által igyekeztek megtörni a' nyavala erejét, és ha jó siker koronázá fáradoimukat, e' sikert az általok a' többek közt legjobban szeretett szernek örömet tulajdoníták, szereiket külön hatásuaknak kirtölék, 's így történt aztán, — hogy számtalan görvélyellenes szerek jöttek kezünkbe, mellyek nem voltak biztos hatásuak. Igaz, és ellenmondhatlan tény az, miszerint tiszta küllég, czélszerű tápszeközök, alkalmas öltözet, fürdésék, mosodások 's a' t. e' betegségekben számtalanszor hatányozzák a' gyógyszerek erejét, sőt a' gyógyulásra elmúlhatlan föltételül szolgálnak, e' szerint a' kedvező sikert valamelly szernek történetes használata mellett kizárólag csak annak tulajdonítani, mint sok orvosok tenni szoktak, nem egyéb mint fölületesség, elfogúltság, gondatlanság. Ha valamelly szernek gyógyerejét akarjuk megkisérteni, szüz tapasztalatot kell vele tennünk, nem kell összekötnünk más szerekkel, fürdőkkel 's a' t. mellyek talán magok is képesek lettek volna legyőzni a' bajt. Prof. Négrier a' görvélykór minden alakait diólevél főzettel 's vonattal gyógyítá, legrövidebb gyógyítási ideje félév volt, — leghosszabb 2.-5. év! — hátha még egész fürdőket só és diófalevél főzetből nem használt volna, (mellyek szerinte is a' gyógyítást elősegíteni látszottak!) meddig kellendett specificumát a' diófalevél és vonat készítményeit használnia? — Lugolfürdőket és fris léget ajánl a' görvélykór gyógyításában szereit mellé, mellyek mind jók ugyan, sőt elmúlhatlan szükségesek a' magány gyakorlatban, de kívánt eredményt nem nyújtandnak valamelly egyes gyógyszer hatásának kipuhatólására nézve, nem gyűjthetünk bizonyos tapasztalati adatokat a' szerek hatása tekintetében, ha betegeinket így orvosoljuk. — Mi a' pesti gyermekkórházban igen sok szert számos esetekben alkalmazánk, mallyeknek hatása sok heteken át kis, közép és nagy adagokban kísértetettmeg, mindenkor illő türelemmel. Ha egyes esetek gyógyításából a' használt gyógyszer

hatására nevezve biztos tapasztalati adat való nyerendő, az olly betegektől meg volt tiltva a' szabad légen létele, fürdők 's a' t. és valóban is, csak így tehetni szert szűz tapasztalatokra, csak így lehet művészetünk hatáskörét tapasztalati alapos adatokkal bővíteni. Szörnyen kár, ha valamelly orvos, miután meggyőződött előbbeni alaposoknak hitt és világ előtt is nyilvánított tapasztalatainak jelenleg alaptalanságáról, mégis azokhoz, mint sajátjaihoz elfogultan ragaszkodik, azokat őrzi mint anya gyermekét; ne gondolja az illyen orvos, hogy a' későbbi igazság megvallása szégyent hárít fejére, 's az által tekintélyéből vesztené, sőt inkább az emberiség hálaája kísérendi őt, mialatt talán előbbi alapelvei sok vészt árasztandhattak az emberiségre. —

Ha több gyermekkórházak és gyermekgyógyoktatási helyek fognak keletkezni, hol minden előítélettől menten, tiszta tapasztalatra építendik működéseik elveit a' tanítók, el leendő zárva a' számtalan hibák és csalódások kútfeje. Elég legyen ezekből ennyit érintenem, 's most már értekezésem céljára megyek át. — Schoepf A. úr pesti gyermekkórházi igazgató és fő orvos szerint a' görvélykört következőleg osztomfel:

I., Valódi vagy eredeti alhasi görvély, — ennek kimenetelei:	II., Álgörvélykór, — mellynek igen különféle az eredete és számtalan sok módosulatai.	III., Gümőkór valódi és álgümőkór.
a) fodormirígy aszkór,		
b) általános görvélykór,		
c) ángolkór.		

Valódi vagy eredeti görvélykór alatt értem azon kórosvagy egyes bajt, melly az alhasban tökéletlen emésztés és tápkészítésből veszi eredetét, 's ezt alhasi görvélynek (*scrophula abdominalis*) nevezem; ebből fejlődik aztán ki annak három idoma: a' fodormirígy aszkór, általános görvélykór 's ángolkór, mellyeknek mindenike saját alaká szerint nyil-

vánul. Ez egész kórcsapat bizonyos küllemmel 's nyomdával bír.

Az algörvély előrejárt különféle nedv kórcsvegynék változatos külalakú eredménye, hol az alhasi bántalom nem mint lényeges lépfel, és az alhasi görvélykört jellemző csalhatlan külnyomda (typus externus) hiányzik.

A' gümőkór alatt senki mást nem ért, mint az életműség különböző részeiben, különösen az agy, mell és has üregében több vagy kevesebb számmal kifejlő gümőcsők rendellenes képződését.

Röviden előadom tehát e' kór fajok mivoltát, lényegét és mindenik ellen eddigelé használt gyógyszereket, megemlítvén, mellyik gyógyszer felel meg különösen ez vagy amaz kór idomnak. Nem szükség figyelmeztetnem a' becses olvasót, miszerint a' gyógytapasztalatok számtalan kísérletek eredményei.

I-ör; Eredeti vagy valódi alhasi görvélykór.

E' kórfajt közönségesen tompának (torpida) szokták nevezni. Előáll többnyire a' sok nyálka képződésre anyagúl szolgáló lisztnemű tápszerek tökéletlen emésztése által. A' képződött nyálka nagy mennyiségben gyűlvén össze a' gyomor és belekben, a' táputakat betölti, és a' valódi tápanyaggal is egyesülvén, követi ennek útját a' mirigyekbe, 's ezeket vastagabb anyaga által mintegy bedugja. — Nem ritkán savképződés is szegődik a' dugulásokhoz. Azon gyermekek, kikben már elhatalmazott e' kór, a' tökéletlen táplálás 's áthasonlítás következtében következő küllemet mutatnak: arczuk fejeér, sápadt, pöffedt, mintha vizeses volna; izmaik lázak, petyhüdtek; orruk, ajkaik földudorodtak, szemhéjjaik, kivált a' felsők pöffedtek, szempilláik hosszúk, egész küleményök beteges röst lényt árul el. Az illy gyermekek többnyire nagyon szeretik a' lisztnemű táplálékokat, a' tésztás étkeket, különösen a' barna kenyeret.

Gyógyjavallatok. Ha az orvos tisztátalanságot sejdít a gyermek gyomrában, azt időnként kikell üríteni. De nem elég csupán székletételt eszközölni, hanem a' lankadt emésztő tehetség erejét is föllebb kell hangolnunk, és erősítenünk. E' célból legjobbnak mutatkozik a' nyomizga (rheum) kis adagokban, egy vagy fél szemert adván minden adagra, 's így napjában 4—10 szemert. Ha savanyúság is van jelen, mit a' kiürített anyagok kémpapírrali vagy más módoni kémlete, mint p. o. az izzadság savanyú szaga, a' vizeletnek a' kémpapírra külölt savanyú visszahatása 's a' t., — fog bizonyossá tenni, igyekszünk a' képződött savat égvénynemű szerekkel telíteni 's így az életműség működését rendes folyamába visszavezetni; ez okból szénsavas hama-got (Cali carbonicum) (rák szemet) kötünk össze a' rheum-mal. Az étető hameleggel — (Cali causticum) kizárólag történő orvoslás, midőn nem csak savanyúság létezik az első utakban, hanem tökéletlen emésztés is egyik fő kór-jelt teszen, nem biztos, nem is czélszerű. A' májolaj (oleum jecoris aselli, Leberthran) bár hatását tagadni nem lehet, még sem felel meg mindenkor a' várakozásnak, nem javítja ugyan is olly jól, olly állandóan az emésztést, mint sokan állítják; ennél sokkal erősebben hat e' célra a' hamiblaes (Cali hydrojodicum) kis és közép adagban, melly az étvágyat minden egyénben csaknem kivétel nélkül javítja, az emésztő tehetség erejét fölebb hangolja.

Alfajai, vagyis inkább kimenetei 's eredvényei az eredeti vagy valódi alhasi görvélykórnak.

a) *Gyermekaszkor* (paedatrophia) fodormirigyvész. Maga az elnevezés kifejezi a' kóros bántalmat 's ennek oka a' fodormirigyek dugulása, mellyek a' tápnedveket nem bocsáthatják át a' vérhez. Nem kell e' kórt azon idegrendszeri rendellenességből következő gyermekaszkórral ösz-szezavarnunk, mit „marasmus infantilisnek“ mondunk, mert az ideges kiszáradásoknál a' has inkább beesett, és mirigy dugulások sincsenek jelen; itt ellenben jellemző

kórjel az igen fölpuffadt alhas; az előbbi főfajnál említett kórjelekkel itt a' betegség legmagasabb fokán csak nem homlok egyenest ellenkező tünetények mutatkoznak; ugyanis az arcz 's ennek részei nem hogy földagadtak, vagy pöffedtek lennének, sőt inkább kiszáradtak, öszveesettek, megránczosodtak, és mintegy öreg képet öltöttek.

Gyógyjavallatok. Minthogy itt az alhasi mirigyek dugulásai miatt áthasonlítottási hiány 's emésztési rendellenességek vannak szönyegen, szükség ezek ellen intézni gyógyításunkat, azaz az emésztés elősegítésével egyben föl kell óldoznunk a' dugulásokat, hogy a' mirigyek rendes működésüket megtehessék. Itt tehát az emésztés erejét nagyon növelő rheummal oszlató szereket kell összekötünk, ilyen a' dárdany (antimonium) a' gajak gyanta; (res. guajaci) ez utóbbi szereket magokban adni nem egész czélszerű, minthogy az emésztést magokban nem segítik elő, csupán izgatnak és oldanak. A' májolaj nem hat olly erősen mint a' mondott szerek, azért ha a' belek izgatott állapotban vannak, czélszerűbb annak használata. A' hamiblaacs nem felel meg e' kóridomban a' várakozásnak úgy, mint kellene.

b) Eredeti általános görvélykór, valódi görvélykór. (Scrophulosis secundaria, universalis). E' kórban a' belekben meggyülemlett nyálka a' táputakba is bevévén magát, az egész vért elkorcsosítja, minthogy vele egyesül, ennek következtében külmirigydagok és csontdagok származnak néha kifekélyedzők, néha nem; különösen pedig akkor történik a' kifekélyedés, ha a' vérbe a' nyálkával egyben savanyú csipős korcsanyag is vegyült. A' külmirigydagokon kívül még, mellyek nem nagyon kemények és gyakran igen könnyen engednek az óldószereknek, sokszor vehetni észre fejvarrosodást, arcztejvarrat, ehhez fül-folyás, orrból és a' nemző részekből áradó kifolyások is szegődnek, a' bőrvarr néhány nemeivel, mellyek pattanásos, hólyagos és néha ki is fekélyedő külemmel bírnak.

E' nyálka folyások és kütegek szelidebb jelleműek, a' kifolyó anyag nem esziföl a' szomszéd részeket, nem olly rossz szagú és undorító minőségű mint például a' buja fekélyes, bujasenyves bantalmaknál előjövők, csupán akkor vesznek rosszabb jeleket magokra, 's akkor lesznek pusztítókká, ha a' kifolyó anyagok csípős savanyúsággal is telvék, e' csípősség képződése azonban nem ritkán fordulélo. E kórfajban a' valódi vagy eredeti görvélyes nyomdát igen kifejlődve találjuk; így p. o. a' pöffedt arcot, dogadt orrszárnyakat, ajkakát, szempillákat, hosszú szemzőrt 's a' t. mint föllebb látók.

Gyógymód. Minthogy e' kórfaj az *eredetiből* fejlődött ki, az ott elszámolt gyógyjavallatokat is szemügyre kell vennünk, 's e' mellett a' vértisztító gyógymódhoz kell nyúlnunk; használjuk pedig a' rheumot, mint emésztést elősegítő szert, továbbá a' csípős sav nemlegesítése tekintetéből a' hamagot; ezekhez járúl az úgymondott vértisztító theákkal, főzetekkel élés, kisebb gyermekeknél a' háromság thea; (jacea) nagyobb koruaknál a' Sassa-parilla nagyon hasznos szer; ha külmirígydagok is vannak jelen, csaknem múlhatlanúl szükségesek az osztató tapasztok és a' fűszeres izgató fürdők.

c) *Ángolkór.* (rachitis). Az ilyen kórban szenvedő gyermekek arcza halvány, úgy szólván piszkos kinézésű; fogaik rendellenesen törnek elő, és nem sokára gyakran ki is hullanak. Csontjaikban változások történnek; legelőször a' végtágcsonatok dagadnakfól az izesülésekben, — a' koncscsontok megrövidülnek, a' mellett képző csontok többnyire oldalvást horpadnakbe, a' gerincz gömbölyegen görbül kifelé, és a' gerincz oszlop közepe legjobban ki nyomúl, de nem hegyesen. E' kórban a' csontvegység meg vagyon változva, sőt az egész vértömegben nyálkás korcsvegy látszik befészkelve lenni, 's belőle hiányzik a' vastartalom, sőt a' vérgolyócskák is kevesbültek; a' csontokban kevés vilsavas mész rakodikle, így azok gyakran

ellágyulnak és hajlékonyak lesznek. Midőn illy változások jöttek elő a' csontrendszerben a' gyermekek nem tudnak járni, vagy ha tudtak is elfelejtik a' járást. — Az ángolkórt előidéző vérvegységi rendetlenséget nedves elzárt lég is okozhatja.

Gyógymód. Legfőbb gyógyszert találunk e' betegség ellen a' vasban, ha azt rheummal öszveköttve adjuk betegeknek.

Mind ezen együvé tartozó, egyféle eredetű, küllemű 's egy csapatot képző görvélyalakok, leggyakrabban fejlődnek az első éveiben, a' 2. és 4. év között. — Mint-hogy említők, miszerint az alhasi görvélykórbani nyálkasodással valamelly csipős savképződése is szokott következni, nem lesz érdektelen kikémlelni a' csipős sav jelenlétét; ezt vizsgálhatjuk kiválasztásokban, u. m. az első utakon a' savanyú felbőfögés, szelek és fölpuffadás mutatnak savanyú korcsvegyre, a' savanyú vizelet a' kék kémpapírt vörösre festi; az izzadságban savanyú szag árúlja el a' képződött savat; a' vérbeni jelenlétnek munkálatai a' bőrkütegek, 's így a' vér életműködése vezet kórismére. Az illy bőrkütegek sokkal erősebb nedvet, sőt rágóbb folyadékot öntenek, mint pusztán a' nyálkás, nem savanyú korcsvegy szülte bőrküütések. Gyakran az orr és szájszélek földagadnak, 's rajtok a' savanyú korcsvegygel viszonyban lévő többé vagy kevésbé maró anyagot elválasztó küteg fejlikki; nem ritkán nagy fényisszonnyal járó görvélyes szemlob sem hiányzik. Az Ángolkóros egyéneknek e' vérbeli savanyú korcsvegy a' gerinczcsigolákra is hatást küllől; a' nyálkás korcsvegy azonban magában nem hat ennyire, csupán mirígydugulásokat és mirígydagokat képes létre hozni; a' maró anyagot elválasztó kütegek bizonyosan savanyú korcsvegyből erednek.

A' gyógmód általános áttekintése.

Gyöngé, könnyen emészthető, inkább húsneemű ételekkel táplálkozás, a' lisztes étkektől teljes tartózkodás, szabad, fris és száraz lég, ollykor ollykor fürdésék és mosdások, tisztaság 's a' t., a' legfőbb követendő szabályúl vétessenek az általános görvélykórban szenvedőknél, belsőleg pedig leghatékonyabb gyógszerek a' vas, a' rákszem és a' rhenm egymással kapcsolatban. El kell fojtani a' kórokat az altestben 's a' külsőleg mutatkozó tünetek e' kór csapatban többnyire magoktól is elmaradnak, minden erősb vértisztító használata nélkül is; ha pedig a' baj már üdült, és igen megfészkelte magát az életműségben, vagy ha csipős korcsvegy is létezik a' testben: használjuk a' hamiblacsot. (kali hydrioticum). Az alhasi görvélyben fő szer a' rheum (23-or napjában $\frac{1}{4}$ — I szemert egyszerre) az ángolkórban a' vas (4—6-or napjában $\frac{1}{8}$ — $\frac{3}{4}$ szemert egyszerre) melly gyakori de kis adagokban könnyebben fölvetetik a' vérbe, mellynek vegységét meg kell változtatnia; ha pedig akár egyik akár másikkal savképződés is szövetkezik: hamagot használunk. Miért adjuk pedig ezeknek az elsőbséget minden más szerek fölött? — Az alhasi görvélyben az emésztő tehetség van ellankadva, elnyálkasodva, ezt izgatni, erősíteni kell, és a' rheum ezt legjobban eszközli; az ángolkórba, mint főlebb is emlitém, a' vérnek vegyülete korcsos, minthogy kevesebb a' vérgolyócskák száma, és a' vastartalom, — úgy hogy e' részben a' fehérvérrel (chlorosis) némileg hasonlításba tehető, és mind két kórban a' vas ténylegesen látzik javítani a' vérvegységet. A' rákszemeket, hamagot, csak akkor adjuk, midőn az elöutakon vagy a' nedvekben is csipős korcsanyagot sejdítünk; jó szer még ezen esetben a' ketted szénsavas szik vagy haméleg (bi-carbonas natri vel kali). A' nyers dárdany (antimonium crudum) gajakgyanta (resina guaiaci) igen jó öldó szerek,

's kivált a' mirigydugulásokban, a' gyermekaszkóriban a' rheummal jó nagy adagban öszeköttethetők. Az ángolkóriban azonban, hol a' vér fölöldődzáshoz olly közel jár, még öldő szereket használni ártalmas. — A' reggeli és estvéli futólagosan történő hideg mosások és langyos meleg fürdők használata mellett, ez utóbbi szereket hatnak a' kül görvélyalakokra is a' kigözőlgést előmozdítván, de czélszerűbb más bőrreható szereket választani e' részben, így kisebb gyermekeknél a' sz. háromság füvet, nagyobbaknál a' Sassaparillát. A' hamiblacsiblanynyal öszveköttve (kali jodatum cum jodina pura) kis adagban csak jó étvágyot szerez, nagyobb adagok azonban erősebben hatnak a' külbőrre, vesékre és a' bélcsőre, kivált ha jód-láz hozatik elő általok, — midőn egyszersmind a' leghatalmasabb vértisztítókint munkálnak. — A' gyermekaszkór és ángolkóriban hasznosak az állati és fűszeres anyagokkal telt tápfürdők. A' következő vény után készült porokat számtalan ízben alkalmaztuk a' gyermekkórházban 1—5 éves gyermekeknél: *Rp.: Limaturae ferri alcohol. Pulv. rhei — Conchar. pparat aa gr. 2—8. Sach. albi dr. semis 1. m. f. pulv. div. in dos. aequal. No 18—24. D. S. napjában 4—6. port bevenni.* Ezzel valódi tiszta tapasztalást tevénk, mert fürdők és egyéb mellékszerek használata nélkül is kevés napok mulva közönségesen jobbulás állottbe a' gyermekeknél. A' májölaj csontkórokban fürdők nélkül használtatva nem biztos szer. Az iblany ángolkór ellen nem hat, hanem azon esetekben, hol a' vérben és nedvekben létező csipős anyagok a' csontokat is megtámadván, üdült kórt képeznek és ángolkórt hazudnak: egyetlen vigasztalást az iblanyban lelünk.

II-or Álgörvélyek (pseudoscrofuloses).

Álgörvélynek nevezzük azon számtalan alakú üdült nedvkórokat, mellyek olly kevéssé vagynak küljeleik ál-

tál jelezve, mint a' millyen biztos ismertető jelt ad előnkbe az eredeti görvélyes alkat. Ezeket határozottabb egységre hozni nem lehet, ha csak számtalan alfajokat nem akarunk alkotni, melly alfajok a' lerakodott korcsanyag természetétől függenének, így a' külömbféle bőrkiütések után a' vérben maradt idegen nedvek külömbféle korcsvegyeket hoznak elő p. o. a' himlő kanyaro, sömörök, bőrvarrók, rüh 's a. t. után vissza maradó és a' vérbe áttett idegen nedvek saját külemű kóralakot fejtenekki, mit azonban csak *görvélyesnek* szoktak általában nevezni az orvosok. Néha üdült bőrbajokban, köszvényben 's a' t. szenvedő szülők illy értelembeni görvélyes gyermekeket nemzenek.

Minthogy tehát ezen külömböző okok által nemzett kóralakok számtalanok, azokra egy bizonyos kórisme jellemet akarni ragasztani nem egyéb könyelműségnél vagy költői fölmagasztaltságnál; azokba egyességet hozni be lehetetlen még ez idő szerint. Ha föl gondoljuk, hogy az üdült bőrkütegek, mellyek csaknem mind ide tartoznak, milly sokféle kóridomzatban tűnnekfel, föllebbi állításom bebizonyuland. — Később az életműves vegytan fölvilágosítást adhat talán ezen kétséges esetekben is, hogy a' mi most nem lázik is lehetségesnek, lehetővé lesz, miután bennünket olly álláspontra vezetendett, mellyre támaszkodva biztosabban foghatjuk föl 's gyógyítandhatjuk e' kórokat. Az algörvélyesek ritkán vagy soha sem szenvedtek alhasi bántalmakban, testalkotuk és mérsékményők a' legkülönbözőbb, minden jellemző nyomda nélkül.

Gyógymód. Itt különhatású (specificus) szereket hajhászni fölületességet árul el, mert minden szereink bizonytalanok, kivéven talán azon eseteket, hol az algörvélyt rühkorcsvegy okozá, melly ellen a' kénben vagy higanyban biztos szert birunk; olly szereket lesznek tehát választandók, mellyek legtöbb esetekhez illenek, így az erős másító és vértisztító szereket. Hasznos szer leendő egyes

orvos kezében az iblanyos hamiblag vízbeni oldata (solutio kali hydriodici jodinati) mellyet Schoepf próf. úr a' pesti gyermekkórház igazgatója 's főorvosa, illy alakban rendel a' pesti gyermekkórházban: *Rp.* Aquae dest. simpl. unc. duas. kali hydriodici drach. 'duas. jodinae purae gran $\frac{1}{4}$ —2 (mint az életkor kívánja) D. S. Reggel estve 1—6. kávé kanálnyit, mindig növekedő adagokban; itt is tekintetbe véve az életkort. Fördőket is szokott rendelni minden másodnap, sőt naponként is, és ezekbe konyhasót és iblany oldatot tétet, kivéven ha jó kísérletet akar tenni, csupán belsőleg adva azt, mert ilyenkor a' fürdők elmaradnak. Nem szükség hogy a' betegek az étel idejére nézve korlátoztassanak; akkor egyék a' beteg mikor meg éhezik, de inkább többször 's egyszerre keveset, mint sok étel által gyomrát megterhelje; az étel minőségére nézve azonban azon rendszabályt kövessék a' betegek, hogy a' lisztnemű ételektől magukat egészen viszatartván, csupán húsnemű vagy gyenge zöldséges ételek és levesek által táplálkozzanak. Egy pár hét múlva az iblanygyógy alatt különös mohó étvágy áll be a' hurutnak bizonyos jeleivel, a' beteg forróságot is érez, 's olly tünetmények mutatkoznak rajta, mintha hurutos láz környezné a' beteget, pedig ez nem egyéb mint az életműségnek az iblanyra történő jótékony visszahatása, és a' hurutláztól az étvágy nagysága különböztetimed. Ha az iblanyláz nagy mértékben ütneki a' beteget, az orvos-szerrel egy nap föl kell hagyni, és a' szünnapon a' betegnek langyos fürdőt kell adni a' bőrbírálatok elősegítésére, mellyek ugyan magoktól is előjönnek. Csodálatos hogy az izzadások nem növelik a' gyógyszerrei fogékonyságot, sőt mennél több vizelet és izzadság ürülki a' betegből, annál nagyobb iblanyadagot bír el. — Volt reá példa, hol a' pesti gyermekkórház fő orvosa 12. éves gyermeknek napi adagúl 2. nehezék hamiblacst és 2. szemer tiszta iblányt is adott minden veszély nélkül, sőt az illyen ada-

got egy pár hétig is minden káros következés nélkül folytatá, de szoros ügyelet mellett. Sőt általában tapasztalati tény, hogy az életműségre semmi kártékony befolyással nincsen e' szer okos orvos által kezelve. — A' birálatok¹ zszadás és vizelet után történnek; mennél bővebbek ezek, annál inkább megfelelnek a' célnak; néha hólyagos patogzások is mutatkoznak a' szer használata alatt, 's ezek is birálati kütegek. — Nem tekintjük ugyan külön hatásnak e' kórban az iblanyt, de meg kell vallanunk, hogy erős másító és vértisztító ereje által számos gyógyulasok eszközöltettek vele, még a' porcokat és csontokat megtámadott görvélyes esetekben is. — Kipótol ez mindenféle vértisztító theákat, — mert ezek csak akkor hatnak, midőn fürdők is használtatnak velök egy időben; az iblany nem szorúl fürdők használatára, 's a' fürdők csak elősegítik hatását. A' vértisztító szerek közt főhelyen áll még a' Zittmann főzete, mellynek használatát Chelius ébreszté-
fől ismét; a' sz. háromságfű csak a' kisdedeknél használható, hol arcztejvarr van jelen. Némellyek dicsérik a' barna májolakat is, megtörténhető — bár egész bizonyossággal nem állíthatni — hogy ez is igen jó sikert hozhat elő, egyébiránt későbbi kísérletek itt is világosságot szerzendenek. Az emésztési gyöngeségben ingerszer a' rheum. A' dárdany, guajak itt nem alkalmazhatók. Megjegyzendő még, hogy a' hamiblaes magában nem hoz oly sikert elő, mint iblany által erősítve.

III. Gümőkór (tuberculosis).

Gümőkór alatt olyan vérkorcsvegyet értünk, mellynek következtében az életműség különböző részeiben különböző mennyiségű 's csoportozatú lerakódások történnek. Ez által megváltozik a' bántódott életmű életfolyama és működése, a' kiválasztási terményekben is változás mutatkozik; a' bántódott életműben keményedések, föloszlá-

sok, genyedések 's a' t. jönnek elő, szóval ezen lerakodott anyagok úgy hatnak az életművekre mint idegen testek, de azért ezeket nem lehet életműves testeknek tartani, mert vegybontásuk is ellenkezőt bizonyít.

A' Gümőkórt igen különböző vérkorsvegyek szülhetik. Az életművi vegytan még itt sem tett eléggé alapos különböztetéseket, de reménylendő, hogy talán ki fogja fürkészhetni egykor a' vegytan a' gümők alkatrészeit, de a' lerakodmányok eredetét, kútfejét aligha egész bizonyossággal kimutatandhatja. Nem csak a' vér korsvegy hozhat ugyan is elő a' gümökhöz hasonló lerakodmányokat, hanem más nedvek rendellenes vegyületei is. Ha például valami okból genyedés áll be az életműségben, e' genyedés fölszivatván a' vérbe, 's a' tüdőre vitetvén, nem okozhat-e tüdővést? — pedig gyakran semmi visszahatást nem küld az életműség, úgy hogy nem mindenütt fejlődiki genyláz hol geny szivatikfól, mint némellyek állítják. Gyakran a' holt testekben a' tüdőmirigyek gümökké változva találtatnak. Gümőcsök támadnak némelly bőrkütegek után a' lábadozóknál, így a' himlő kanyaró után, vagy ha a' rüh visszaverődik, vörheny után fölötte ritkan. — A' gümőkórban szenvedőknek sincs bizonyos határozott nyomdájok, mint az algörvélyeseknek; meglephet az mindenkorú, színű, vérmérsékményű, testalkatú gyermekeket; nem köthetni e' kórt határozott külemhez sem. Schoepf A. úr gyermekkórházi fő orvos és igazgató, a' gümőkórnak e' két osztályát állítja:

1-ör. — *Eredeti alkati gümőkór.* (tuberculosis constitutionalis primitiva), Ezen kórt a' tüdővéstes alkotmány, (habitus phthisicus) jellemzi még képlődése előtt. A' tüdővéstes alkotmányuakban minden indító ok nélkül is illy gümők fejlődnek a' tüdőkben; ezeket választják mintegy eredeti góczúl, itt rakodnakle előbb, és később történnek letételek a' has életműveiben. Ezen fajt lehetne *veleszületett gümőkórnak* is nevezni.

2-or. — *Másodlagos vagy algümőkór* (tuberculosis secundaria vel pseudotuberculosis) Ez csak történetesen fejlődik valamely egyénben, miután vérebe bizonyos kórocsanyagok szívattakföl; így hát ezt megelőzi valamely forró vagy üdült folyamú bőrkütege; minthogy minden bőrkütege vérbetegség, e' vérkórnak kórtermenyei a' kütegek, — melyekből aztán lerakodmányok történhetnek valamely életműre; illy gümőképző kütegek lehetnek, a' himlő, kanyaró, rüh, bőrvarr, arcztejvarr, fejkosz 's a' t.; melyek részint az alhasi vagy eredeti, részint az algörvélykórral viszonyban vannak. Néha tehát lázas, néha láznélküli bőrkütegek után származnak gümők; Schoepf prof. úr véleménye szerint a' láznélküli (impetiginosus) bőrkütegek után eredő gümők képezik az összeköttetést a' gümőkór és görvély között; ugyanis ez utóbbi kütegek visszaverődven, mint p. o. gyermekeknél az arcztejvarr, vagy fejkosz (melyek a' valódi görvélykór alakzatai közé tartoznak) gümők képlődnek a' tüdőben, 's így összfüggés létezik az algümőkór és a' valódi görvély között, a' midőn egyik a' másikba megyen által; a' meg nem határozható algörvélykóri lázatlan kütegek után lerakodott gümők az algümőkór és az algörvélykór között mintegy hidat alkotnak.

Az 1-ső szám alatti eredeti vagy veleszületett gümőkór, és az eredeti vagy alhasi görvélykór ellenben legkevésbé sem hasonlítanak egymáshoz; mind kettőnek határozott tüstént megismérhető saját nyomdája van, mi által a' hasonnem alá tartozó kórok és alfajoktól mint határozott alakban előtűnőt elkülönözhetni.

Gyógymód. Itt legtöbbet teszen a' jótékony természet, és az orvos csak figyelemmel kíséri a' természet gyógymunkálkodásait. A' hasgörvélykór után először a' hasban később a' hörgmirigyekben képlődött gümők gyakran meggyógyúlnak gyermekeknél, ha fejvarr vagy külmirigydagok keletkeznek a' kóros egyénen. Itt a' termé-

szet mintegy elvezetőleg munkál. A' hasban képlődött gümők némileg eszünkbe juttatják a' gyermekaskóri fodor-mirígydugulásokat, melly dagult mirigyek talán illy gümökké fajulnakel; a' következtetés legalább áll, ha meg-gondoljuk miszerint a' gyermekaskór gyakran szintén az arczejvarr kiütése és a' külmirigyek daganatai után gyógyulmeg. Ezen gümőkór nem nagy visszahatást hozelő az egyetemes életműségben, úgy hogy a' gyermekek akkor is könnyen eltűrik az iblanygyógyot, ha hurut vagy lap-pangó láz közbe jön is.

Az illyen bírálati nyakmirígydagok kemények és nem lobosak, sokáig tartók, míg végre eloszlanak vagy genyedésbe mennek át. Az ezekből kifolyó genyes anyag nagyon hasonlít a' tüdőgümöcsök anyagához, és talán a' tüdőről valóban át is tétettek mintegy a' gümők és genyedésök egybevegyült a' külmirigyekéivel; vagy ha nem tüdő gümöcsök voltak is a' genyedésbe átmentek, nyak-gümőknek méltán nevezhetnők, mert anyaguk valóban gümőanyag. — A' fentebb felhozott gyógyszereken kívül sem az eredeti, sem a' másodlagos gümőkór ellen biztos gyógymódot nem adhatni. A' mennyi gyakorló orvos vagy gyógytanító van, ugyan annyi, sőt több szerek javaltatnak, külsőleg és belsőleg alkalmazandók. — A' gümőkórosok, sőt általában a' görvélyesek többnyire hasmenésben szenvednek, (*diarrhoea scrophulosa*) ezen hasmenés a' főlebb említett minden kórfajoknál rögtön minden külok nélkül előjöhet; néha kevésbűl, néha többűl, rosszszí-nű és szagú. Ezt elnyomni egyszerre veszedélmes lehetne, legjobb ellene fürdőket, belsőleg édesdiganyt és rheumot adni tört adagban.

Ha most már az eddig mondottakra visszapillantunk következő eredményre jutandunk:

I-ör. — A' görvélykór csupán az eredeti alhasi görvélyben van tiszta nyomdával jelezve, a' többiek csak

üdült nedvkorcsoknak mondathatók minden határozott nyomda nélkül.

2-or. — A' gümőkór csupán az eredeti vagy alkoti (constitutionalis) gümőkórban van tiszta nyomdával jelezve, 's a' másodlagos gümőkór csak történetesen különbféle előrement vércorcsvegyek által fejlődik ki.

3-or. — Az algörvény és másodrendű gümőkór hasonnemű és egyforma lefolyásuak; — egyenlő küllemű mirigy, bőr, és csontbántalmakat idéznek elő, és ennyiben azt sejdítettik, hogy ezek egy betegséget tesznek lényegileg széles értelemben.

4-er. — A' gyógyszereket tekintvén, ide tartozik a' *rheum* az alhasi görvényben, 's a' többi fajokban is, melyek az emésztési tehetség lankadtsága 's erőtleniségével párosúlnak; összeve szokták kötni hamaggal vagy rákszemmel, dárdkészítményekkel és gajakmézgával is azon esetben, ha az alhasi görvénykórból nyálkásodás útján gyermekaszkór fejlődik; szokták még vassal is összekötni. A' vas, főgyógyszer az ángolkórban. Az *iblan*y kis adagokban az emésztést segíti, — nagy adagokban pedig másító és vértisztító, hasznos a' legmakacsabb algörvényi alfajokban, az iblanyt hamiblaessal öszvekötni. Leginkább akkor hat, ha bírálatokat hoz elő; de hatása még sem különnemű a' görvény ellen. Ha másító és vértisztító hatását akarjuk kifejteni, nagy adagokkal kell élnünk, például 15—30. szemer hamiblacshoz $\frac{1}{8}$ — $\frac{1}{2}$ szemer iblanyt adunk sok vízzel vegyítve egy adagra, 's így többnyire iblanyláz áll be nem sokára vizeleti vagy izzadási bírálat által kísérve, és e' bírálat alatt üzetik a' testből a' korcsvegy az iblannal egyben, mit a' vizeletben például fölthallhatni. Az iblanynak igen nagy hatása van a' mirigyekre, 's ezért tartják a' golyva ellen (paizsmirigydag) is különhatású szernek, ez okból, minthogy mirigy kisebbitő hatását tagadnunk nem lehet, kis adagokban hat az emlőkre, és herékre is, ezeknek fogyását hozván néha elő, vassal vegyítve (ferrum joda-

tum) nem felel meg a' várakozásnak, mert így, sem a' vas nem hat, sem az iblany bírálatok létre nem jöhetnek. — A' *hamag* (kali) ott van jelentve, hol az életműségben savanyú korcsanyag létezik, minthogy e' savat vegyileg telíti 's így az életmű folyamat rendes kerékvágásába segíti vissza. — A' *májolaj* jobbitani látszik az emésztő erőt, néha nagy adagokban izzadási bírálatokat is eszközöl, de ezen hatások nem állandók. — A' *dárdany készítmények*, *gajag mézgu* 's több illyek csak felöldő izgató hatást gyakorolnak, és a' görvélykór ellen másként nem is hatnak, ha csak a' főlebb említett segédszereket is összeve nem kötjük velök, illyenek a' tiszta lég, jó étrend, meleg fürdők, hideg mosások 's a' t. — mellyeket magángyakorlatban soha el nem kell hagynunk. —

T H E S E S.

- I. **A**utocratia naturae in sanandis morbis summum exercet imperium.
 - II. Existentia morborum haereditariorum negari non potest.
 - III. Nullus morbus absolute insanabilis, — sed tamen
 - IV. Periculosus esset medicus, qui omnes morbos sanabiles, sanare niteretur. — Nam
 - V. Dantur morbi salutare.
 - VI. Diagnos morborum pectoris sine percussione et auscultatione dubia est.
 - VII. Formulae nimium compositae infirmitatem diagnoseos arguunt, et plerumque nocent. — Hinc
 - VIII. Nullo uti remedio saepe optimum remedium. — Nonnunquam tamen
 - IX. Formulae compositae necessitatis sunt progenies.
 - X. Vox populi in dijudicandis medicis non valet.
 - XI. Politia medica male coordinata plurimum detrimenti adfert generi humano. —
-